

Recordem i juguem

Arxiu Municipal - Ajuntament de Cassà de la Selva

A
M
C
S

Juny, 2004 - núm. 9 / 2a època

El joc de construcció Exin Castillos va ésser una de les joguines de moda durant la dècada dels anys setanta (Manel Miralles).

S
C
E
L
L

DIETES

Joc i joguina a Cassà (1920-2000)
Per GREC (Grup de Recerca d'Estudis Cassanencs)

Dediquem aquest número dels Plecs a Joan Codolà Suris, un dels integrants del GREC des dels seus inicis i que ens va deixar poc després d'haver escrit el text. A la recta final dels seus dies Joan Codolà va recordar els seus anys d'infantesa i la seva prodigiosa memòria ha estat un element cabdal per a la bona resolució de la publicació.

La història d'aquests petits objectes d'esbarjo i l'atracció que els menuts han sentit per ells es remunta possiblement fins a l'origen de la humanitat. Antigament, les joguines, se les feien els mateixos nens o els seus pares; d'aquesta manera i fins al segle XVIII solament evolucionen d'acord amb les modes, tot i que entren ja en tècniques perfeccionades com les del gravat i del modelat de metalls. A partir del XIX és quan el panorama canvia radicalment i amb les primeres produccions industrials s'aconsegueixen models mecanitzats i, el que és més important, a preus més baixos, que els situen a l'abast de més àmplies capes socials. Ja és hora d'aparèixer les vedets de les joguines, com els trens, els automòbils i els avions, per exemple, aparells que amb les seves corresponents evolucions ens continuen arribant a hores d'ara, i amb dissenys per a tots els gustos.

La indústria joguinenca especialitzada es desenvolupa a l'Estat espanyol més tard que a Europa i té un gran període d'esplendor que comprèn els anys des del 1918 fins al 1936. Tanmateix, al País Valencià ja es coneixen els primers desvetllaments d'aquesta indústria cap al 1880, i és a principis del segle XX quan a Ibi es crea la fàbrica Payà especialitzada en produccions de llautó, primerament senzilles i sense mecanismes, pintades a mà, més tard canviant a la decoració per li-

M. Lluisa Dausà i M. Rosa Gener, fotografades el febrer de 1934, davant la cuineta (Montserrat Gener).

tografia cap al 1918, i un xic més tard amb la mecanització de la majoria de les creacions. D'altres marques de rellevància varen ser La Hispànica Artística creada per A. Bernardo i S. Rico el 1922. Al cap de poc aquest segon es va independitzar i va crear la casa Rico, la més aferrissada rival de Payà. D'altres foren Sanjuan y Cía, Picó y Cía o Juguetes y Estuques, S.A., JYES ...

Les conseqüències de la Guerra Civil farien que es limités molt la producció de joguines metàl·liques, per recuperar les ja conegudes anteriors als anys trenta. Ja entrada la dècada dels cinquanta es dona el salt definitiu, als materials moderns com el plàstic i les màquines d'injecció, mentre que els anteriors, quan han tingut la sort

de conservar-se, passen a enriquir col·leccions personals o museus.

Xavier Romero

En les pàgines següents recordem amb què jugaven els cassanencs a partir de l'any 1920 i amb què juguen actualment. La cronologia, l'hem separat cada vint anys i en cadascun d'aquest període fem unes introduccions a les joguines i incorporem entrevistes a cassanencs i imatges de cassanencs. Evidentment el món de la joguina és vastíssim i per tant inexhaurible. El que pretenem amb aquesta publicació és fer-ne una pinzellada i provocar que potser algú gosi iniciar un corpus de la joguina, i per què no, del joc a Cassà.

Preguerra i guerra (1920 – 1940)

El període 1920/1940 també fou el d'una veritable transició pel que fa als actors dels jocs infantils.

D'un tram tranquil, els anys 20, passàrem a un de trasbalsat en tots els ordres, la Guerra Civil, i després a un d'escassetat i misèria, la postguerra.

Encara que la mainada s'adapta plenament a les circumstàncies i les supera, no cal dir que es veié molt afectada pels esdeveniments i les seves conseqüències en la vida ordinària.

Durant el primer tram esmentat, anys vint, la mainada continuava divertint-se amb els jocs tradicionals d'aleshores, herència decantada, podríem dir, de segles.

Hi havia hagut poca evolució en l'aspecte de les joguines. I tampoc no variaven gaire els jocs que comportaven esforç físic, inèrcia que es perllongà gairebé fins a meitat de segle.

O sigui que la descripció que segueix dels jocs durant la guerra es pot aplicar –mutatis mutandis– a les tres etapes en què considerem el període.

A la meitat de l'any 1936 vingueren els anys obscurs d'una guerra que no hauria d'haver existit mai, en què les tradicions restaven en estat letàrgic, motiu pel qual els Reis d'Orient no passaven, i l'úni-

ca preocupació dels nostres pares era la de maldar per aconseguir fer-nos sobreviure, encara que fos -molt a desgrat seu- malmenjats i malvestits. Les nenes i els nens, malgrat tot, també teníem dret a jugar. Elles jugaven amb nines de cartó, de galtes vermelles, que en deien pepes, i nosaltres amb les pilotes que endegàvem amb un tros de mitja vella de cotó o de punt anglès de la mare o de l'àvia, plena de parracs, fins aconseguir una forma més o menys arrodonida, que no botia, però que servia per a ventar-hi coces i fer-nos passar el fred.

També jugàvem a acuit i amagar i a acuit i córrer, a lladres i civils i a saltar i parar, jocs que no necessitaven cap mena de joguina.

Les nenes, a més dels dos jocs esmentats abans, jugaven a ossets, joc que consistia a fer diverses combinacions amb quatre ossos de la taba o astràgal del xai, una vegada nets, i fins i tot pintats amb fucsina que compraven a can Tramuntana. Cada cara de l'osset tenia un nom segons la forma: rei, botxí, panxa i forat d'aigüera o bé els simplificats ins o esses. També jugaven a canyetes, que no eren res més que uns trossets de canya tallats molt prims, d'una llargada d'uns 8/10 cm amb els quals es podien portar a terme una sèrie de jocs molt variats i entretinguts.

Com que els pocs diners de què

es disposava havien de servir per a altres necessitats més peremptòries, ens les havíem d'enginyar totes per tal de fabricar-nos les joguines nosaltres mateixos, com ja hem dit al principi, des del camió -que consistia en una capsella vella de cartó o de llauna tirada per un cordill i arrossegant-se per terra-, fins al "tiragomes" (segons el diccionari, tirador: forqueta als extrems de la qual se subjectaven dues gomes unides per un tros de cuir, en què es posaven pedretes, perdigons, etc., que llançava estirant les gomes i deixant-les anar brusquement). Semblantment teníem el "tiraveces" que no era res més que un simple canonet de canya d'uns 15/20 cm de llargada, foradat de cada banda, a través del qual, i bufant amb la boca plena de veces, feiem servir per tirar-les, com una sarbatana. Millor que no te'n toqués cap a la cara o al clatell, perquè feien mal. Una variació era la projecció de dards fabricats amb una agulla de cap amb una cua elaborada amb paper de fumar. També utilitzàvem les agulles d'estendre roba com a llançadores de petits projectils. I com a projectils, ens eren molt útils les baules de les cortines que gairebé totes les cases tenien.

També teníem altres joguines no tan bèl·liques, que pel seu preu prou assequible, podíem adquirir per 20 o 30 cèntims de pesseta, a cal Curt, com era la baldufa que,

juntament amb un metre aproximadament de cordó de cotilla, comprat per 10 cèntims a ca les Pepetes, completava l'equip. La fèiem ballar a terra, com se suposa; la colliem amb la mà, també la colliem amb el cordill, sempre ballant, naturalment. Tiràvem correus lluny, i també trencàvem algun vidre, si anava massa enlaire. Era un joc formidable!

Els jocs anaven a temporades, i també depenia una mica de l'estació de l'any o de la climatologia. De totes maneres, si els més grans treien la baldufa, els més joves havíem de fer el seguiment i tots els

nois havíem de jugar amb aquesta joguina, si no volíem quedar una mica marginats. Si al cap d'un mes o dos, posem per cas, sortien les bales (nosaltres en dèiem "borilles") -llevat de la bala grossa- tothom desava la baldufa i cap a jugar a "borilla". Les noies també hi jugaven, però no de la mateixa manera que els nois.

Tots recordarem que a les teules de xocolata d'abans, hi sortien cromos (nosaltres en dèiem "estampes"). Cada marca de xocolata tenia la seva pròpia col·lecció. Nosaltres, a més d'intercanviar-nos-les per aconseguir el màxim

nombre de la nostra col·lecció particular, també ens inventàvem jocs, com el deixar-les caure, una cadascú dels dos jugadors, des d'una alçada determinada, al costat d'una paret, i la que quedava de cara era per a un jugador, i la d'esquena era per a l'altre. Un altre joc consistia a agafar l'estampa per un angle i fer-la girar sobre si mateixa, tot deixant-la anar, a fi d'imprimir-li velocitat per anar a parar el màxim de lluny possible. El que aconseguia fer-la arribar més lluny, guanyava. Tots els jugadors estàvem obligats a tirar, encara que no veiéssim cap possibilitat de guanyar, motiu pel qual tiràvem l'estampa més "purrenca" (dolenta).

La mainada no podia pas estar-se quieta, i els nois menys que les noies; per tant buscàvem o ens fèiem joguines molt senzilles, com el cercol (nosaltres en dèiem cescle), que era una corona cilíndrica de fusta o de ferro, la qual fèiem rodar amb la mà, amb una maneta o amb un pal curt. Tant els uns com els altres, però més les noies, ens entreteníem amb el io-io, el qual consistia en dos discos de fusta o de baquelita -també anaven bé dos botons grossos- que es feien baixar i pujar amb un fil que es desenrotllava i s'enrotllava al voltant de l'eix que els unia. Els botons també ens servien per jugar a futbol. Sobre una superfície plana, hi

Nina de Montserrat Gener de la meitat dels anys quaranta i imatge del 4 de maig de 1936 on es veu un conjunt de nines amb les nenes M. Lluisa Dausà i M. Rosa Gener (Montserrat Gener).

col·locàvem els botons-jugadors, que impulsàvem amb un altre botó.

Els nois també jugàvem a "saco" (paraula inventada), que era una cosa semblant a la pilota basca, però molt més simple, ja que tiràvem amb el puny clos una pilota de goma massissa contra una paret, després de deixar-la botre a terra, un cop cadascú, o cada equip, fent per manera que l'altre

no la pogués aconseguir. A vegades les nostres mares o la cuinera dels "Hermanos", la senyora Carmeta, ens deixaven les picadores de rentar roba, perquè el puny no ens fes tant de mal.

Els dies que feia vent, anàvem a cal Queixal on no hi havia cap fil elèctric, i és un lloc relativament a prop del poble i una mica enlairat, a engegar la "grua" (estel), la qual ens havíem construït nosaltres

mateixos amb un full doble de paper de diari subjectat a unes canyes molt primes, encreuades i lligades amb els cordills amb què els fabricants de begudes Cufi, Clara i Espinet feien aguantar els taps de suro a les ampolles de gasosa. Com és natural, havíem de disposar d'un cabdell de fil llarg, prim i fort, ja que com més lluny anava més divertit era. També hi havíem de posar una cua per contrapès, la qual havíem d'allargar o escurçar segons convenia.

Quan varen tornar a passar els Reis -que eren més pobres que no pas ara- ja començaren a portar alguna pilota, més petita o més grossa, fins arribar a la de reglament, que en dèiem nosaltres, de les de debò, ja que, com hem dit abans, el principal joc per als nois era el de la pilota, així com el de les noies era el de les nines, les quals ja començaven a ser fabricades amb cel·luloide i n'hi havia alguna que fins i tot tancava els ulls quan la posaven a dormir. També varen començar a portar-los cuinetes i firetes.

És evident que hi havia altres entreteniments, com el joc de parxis i de l'oca, de dames i d'escacs, de cartes, etc., però això ja era per a gent més gran.

Domènec Bosch al costat d'un cavall de cartró l'última dècada del segle XIX (Catalina Bosch).

Manel Miralles al costat d'una joguina d'arrossegament i una pilota en els anys trenta (Manel Miralles).

**Joan Codolà
Manel Miralles**

TESTIMONIS

- 1 En quin idioma es jugava?
- 2 Jocs que recorda de la seva infantesa? Descriu'ni'n algun.
On es jugava? (els espais)
- 3 Qui feia les joguines? On anaven a comprar-les?
- 4 Joguines que tenia
- 5 Quina era la joguina de moda? (en quins anys)
- 6 Com varen ser els seus primers Reis? Quin record en té?
- 7 Descriu com s'anaven a esperar els Reis en la seva època
- 8 Quina és la joguina que li va fer més il·lusió?
- 9 Quina és la joguina que li hauria fet més il·lusió?

MODESTA CRISTIÀ GIBERT, 1920

- 1 En català.
- 2 A "borilles", a l'avió i a ossets. A la plaça i al carrer.
- 3 Els pares se n'encarregaven.
- 4 Poques, eren altres temps.
- 5 No recordo que n'hi hagués una d'especial.
- 6 Com que era petita sé que em feien bastant respecte.
- 7 Com ara però menys espectaculars.
- 8 Totes perquè no n'hi havia gaires.
- 9 Totes.

CONXITA ALBERTÍ MARTÍ, 1920

- 1 Només jugàvem en català, ja que el castellà ni el sabíem parlar.
- 2 Jugava a corda, acuit i amagar, "borilles" (bales), ossets, al pare carbasser, a futbol

amb els nois i a l'avió. Espais: a la Coma, al pati del col·legi de can Vilaret. El dia que plovia jugàvem a les classes.

3 Les compraven, jo tenia l'avió i una tia a Barcelona i el dia de Reis me les enviaven, també el meu pare anava sovint a Barcelona i alguna vegada me'n portava.

4 Un silló i un nino, però recordo un mundo, era una caixa com un cofre petit que servia per posar-hi la roba, però el feia servir per posar-hi trastos i sempre el portava d'un lloc a l'altre.

5 Potser les pepes de 10, unes nines que nosaltres anomenàvem així. Eren unes nines de cartró, amb unes galtes molt vermelles.

6 Mai van ser del tot dolents.

7 Anàvem a esperar-los a can Carbó i recordo que portàvem un fanalet petit.

8 Aquell petit mundo, que em va durar molts anys.

9 Moltes, per què tenia la sort que totes m'agradaven i sempre tenia moltes ganes de jugar, fos al que fos.

JOAQUIM TOLOSÀ XIRGO, 1924

1 La resposta és categòrica: en català. Cal tenir en compte que al remuntar-nos a més de setanta anys, el castellà no era pràcticament conegut per la mainada, només era empleat en documents oficials.

2 En el meu temps el futbol ja era el preferit, si bé cal reconèixer que en un principi ens limitàvem a tirar coces a la pilota, però en fer-nos més grandets, el joc va adquirir més fidelitat al reglament. Jugàvem a la plaça de la Coma i més tard en desplaçar-nos la família a Barcelona l'any 1930, a l'escola, en una pista de tennis adaptada. En un espai força reduït jugàvem a "risques", joc bastant innocent que consistia a arribar a l'espai del contrincant sense que et toquessin. El que es necessitava era una mica de terreny, i en aquell temps un carrer estret era suficient. Ara em fa mitja vergonya reconèixer que el que més m'agradava era jugar a Cavall Fort. Érem dos equips amb el mateix nombre de nois per equip, de cinc a sis era la xifra normal. Mentre els uns estaven ajupits formant línia i amagant el cap entre les cames del company del davant, l'altre equip i un a un saltava tan alt com podia per deixar-se caure encamallat al damunt de la carcanada del competidor, si els que paraven aguanta-ven sense enderrocar-se, tot l'equip contrari, es produïa el canvi i els que fins ara havien saltat, tenien de parar.

3 Per més que escorri el meu cervell, no recordo aquí a Cassà on es venien. Cal recordar que vàrem marxar quan jo tenia 6 anys. A Barcelona el Mecano no era venut a totes les botigues, crec que eren únicament les concessionàries, n'hi havia una a la plaça del Pi i una altra al carrer Princesa, i segurament moltes d'altres. Les pilotes d'abans eren de goma i pràcticament

no aguantaven un partit, es rebotaven molt aviat, les que anaven més bé eren les que feiem nosaltres amb draps vells i ben lligats amb cordills i encara millor amb filferro prim, tenien molta més durada.

4 En aquella època no crec que em diferenciés massa dels nens de la meua edat, possiblement jo era un dels privilegiats, vaig tenir un tren elèctric que donava voltes i més voltes sobre unes vies circulars que no tenien més de mig metre de diàmetre, mesos més tard es varen adquirir vies rectes i corbes i el circuit era més llarg, però molt monòton. També vaig tenir un Cine Nic, que tampoc em va satisfer del tot. Sens dubte el meu preferit sempre va ser el Mecano, hi havia diferents números. Cada any els Reis tenien cura de portar-me el número següent al de l'any anterior. Allò per a mi era una meravella, cada número venia amb un catàleg amb els dibuixos de les joguines que es podien fer, disposant de les peces metàl·liques dels números anteriors, carros, grues, cotxes, avions fins i tot una roda de fira, batejada com la Roda de París.

5 En aquells anys, abans de la guerra, no ho sé amb exactitud, podria ser el Cine Nic.

6 Amb tota franquesa he de respondre que no ho sé. No en tinc cap record. Possiblement, i ho dic per una fotografia que corria per casa, va ésser un cavall de cartó amb rodes de fusta, que tot plegat feia dos pans d'alçada.

7 No puc fer una afirmació rotunda, no crec que existís. En aquells temps encara no estàvem motoritzats i venien d'incògnit, perquè del poc que deixaven als balcons, no en feien cap propaganda, perquè malauradament hi havia balcons dels qual passaven de llarg. Ara amb els pous de petroli són molt rics, això no vol dir que siguin més justos, perquè cal reconèixer encara que hi ha balcons on no paren la deguda atenció.

8 Sens dubte el Mecano, com he dit, es podien construir dotzenes de joguines.

9 El número següent al que jo tenia de Mecano, però la Guerra Civil va rompre totes les il·lusions i es varen acabar els jocs infantils i vàrem entrar de cop a l'adolescència, posant en joc l'astúcia per sobreviure de les misèries que comporta una guerra.

Aprofito l'ocasió per explicar breument una història real que molt bé es podria titular La mort d'una nina. Aquests últims Reis s'han complert justament setanta que una nena de cinc anys plena de nerviosisme i d'il·lusió, va deixar a la finestra una plata plena de pastanagues per al menjar dels camells i una carta demanant una nina. A la primera llum de l'alba amb uns ulls com taronges va córrer a la finestra on l'esperava una nina de cartró, maca com un sol de rosada galtes, nas arremangat i ulls blaus. Portava un vestit blanc d'organdí. Durant el dia no va deixar la nina ni un breu moment, va dinar amb ella a la falda tot fent-li petons. A mitja tarda la nina li va caure, i com que havia plogut va quedar bastant bruta i, la va rentar. Quina desil·lusió, a mesura que la fregava, desapareixien els colors de la cara i als pocs moments va quedar totalment desintegrada, solament va quedar una nina irreconeixible d'un cartró gris i moll. La nina s'havia mort. Varen ser els Reis més tristos d'aquell infant.

JOSEP BOSCH MERCADER, 1918

1 Lògicament en català, tot i que els estudis es feien en castellà.

2 Són molts, alguns: acuit i amagar, lladres i civils, fer córrer el cercle (amb un pal a la mà fer córrer un cercle, com una roda de bicicleta).

3 Les joguines solien ser les que em feia jo mateix. Exemple: xanques, fets amb

dos pots de tomata buits i un cordill; una màquina d'engravar, com aquelles que engravaven les carreteres: un pot de llet buit que era la piconadora i dues capsos de betum buides per rodes, quatre fustes i llestos. També recordo una màquina de cine: una lent de lot i els carbons d'una pila plana per fer l'arc voltaic. Avions de fusta i vaixells d'escorça de pi...

4 Les que em feia. Alguna especial pels Reis.

5 Estic parlant de fa 80 anys. Les d'aquells temps: nines de drap per a nens i per a nenes, cotxes de llaua, una màquina de tren i un vagó, espantavelles i flabials de canya.

6 Els recordo perfectament. Un dels primers un carro de fusta i un cavall de cartró, per enganxar al carro. Un altre any, un barret de soldat amb el seu plomall i una espasa. I el que em féu més il·lusió (jo era escolà) una capella molt ben feta de fusta amb campanar i campana, canelobres, Sant Crist, custòdia. Una "birgueria", que diuen ara. Davant d'ella, jo hi deia Missa com un capellà. I naturalment, mitjons, mocadors i sabates.

7 Era impressionant. Segurament millor que ara pel fet que els qui hi anàvem portàvem la innocència fins als sis o set anys. Baixaven majestuosos per la carretera de Santa Pellaia, (en realitat venien de can Carbó) i se'ls esperava no més enllà de la carretera de Girona, tots amb el nostre fanalet, molts d'ells fets a casa mateix, abrigats amb bufandes, ja que feia més fred que ara. Dies abans no hi havia ni patges ni res que s'hi assemblés. A les planes dels diaris, hi veies les figures dels Reis i els esperaves amb vertadera il·lusió. El tió únicament havia deixat uns caramels, torróns, una ampolla de xampany i al final el carbó, eren altres temps.

8 Segurament la capelleta que he explicat.

La postguerra (1940-1960)

Els anys 40, els començaré amb el relat d'un nen nascut el 1936, Xavier Gispert: "Els nens del nostre temps, jo sóc nat del 36, vàrem viure la postguerra pura i dura, circumstància sempre present en la naturalesa dels nostres jocs". Aquest senyor fa una classificació dels jocs: barats, gratuïts i afanyats.

Dintre els primers, jugaven a "borilla", palet i futbol. Les "borilles"

eren les bales fetes de fang; algunes, no gaires, de pedra i els privilegiats tenien la grossa d'acer, treta d'algun taller mecànic.

A palet, hi jugaven en les dues variants: fent caure els retrats, cromos o tapes de caps de llumins, aguantats amb sorra; o bé fent punteria a un cercle o aproximant-se a una línia.

Les pilotes per a jugar a futbol eren de draps, quasi exclusivament, i de cuir. Només n'hi havia una o dues per barri. "Curiosament -continua explicant-me aquest vailet- no teníem mai equip,

sinó que els de la plaça dels Porcs eren més bons que els de l'Estació, i que els de la Carretera, encara que més dolents que els del Firal". En el grup dels jocs gratuïts-, hi havia: anar a bastar nius, pescar granes amb fitores fetes pels mateixos nois i anar al Bugantó o a la resclosa de Verneda.

Destaquem entre els treballats o manufacturats: el "tiragomes" (fins i tot, escopeta de gomes) per tirar ganxos de cadena de cortina; patinets fets amb rodaments, per anar-hi generalment ajaguts. També feien fletxes amb barnilles de pa-

*A l'esquerra, M. Dolors Saura, de Cassà i M. Teresa Grau, de Llagostera, fotografiades durant la festa major de l'any 1957 a la plaça de l'Avenir.
A la dreta, M. Dolors Saura l'any 1953 amb un acordió (M. Dolors Saura).*

raigua posant-les a la via del tren petit per què hi passés per sobre i quedessin aixafades.

Encara en els anys 50 es deixa sentir la penúria de la postguerra. La situació econòmica de les famílies influïa moltíssim a l'hora de comprar joguines. La majoria de la mai-

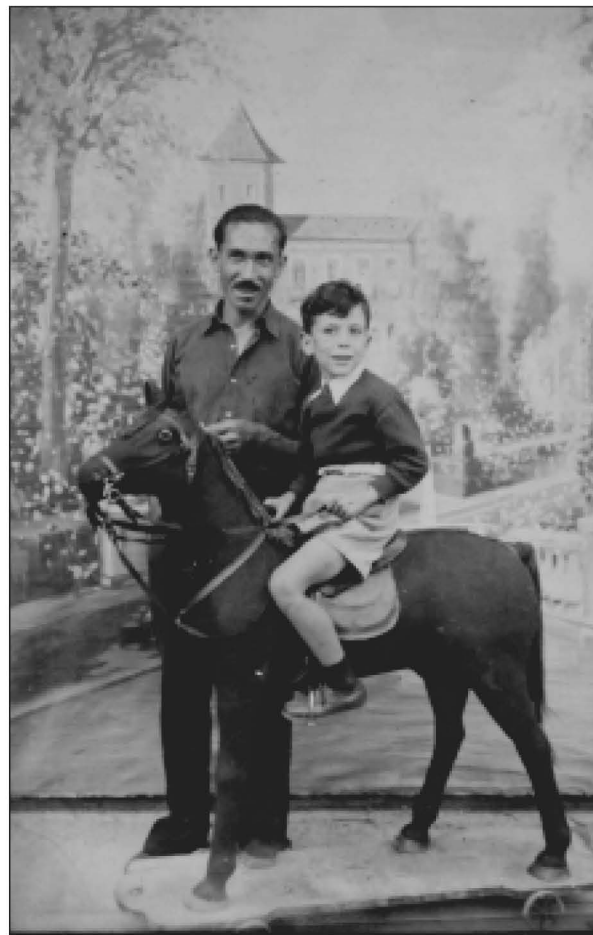
nada tenia pocs jocs sofisticats, però les estratègies casolanes solucionaven la situació.

Les nenes jugaven a comprar i vendre, naturalment coses agafades del que tenien més proper: fulles que servien per carn, arrels per fer veure que eren botifarres...

i així la imaginació feia el seu fet. També jugaven a modistes amb retalls de roba i mostraris antics. Era important la imaginació perquè qualsevol cosa servia per "fer veure que eren..." Ja sabem que aquest recurs humà substitueix les mancances materials.

*Eduard Bosch, l'any 1944, damunt un cavall de joguina
(Carme Geronés).*

*Marti Basart fotografiat damunt un cavall de cartó durant una Festa Major
de finals dels anys 40 (M. Dolors Saura).*

Els avenços tecnològics van començar a aparèixer en els anys 50. Amb els materials plàstics i les gomes sintètiques apareixen els ninos de goma i les nines amb cabells artificials que es podien rentar i mullar i les pepes de cartró comencen a anar de baixa.

I qui no recorda l'artilugi de fer plorar les nines? Perquè les nines ploessin s'havien de fer moure endavant i endarrere. Portaven un èmbol a la panxa que pujava i baixava, fent un soroll semblant al

M. Dolors Saura damunt un tricicle el juliol de l'any 1954 (M. Dolors Saura).

plor. Res de piles. No n'hi havia de joguets de piles, tot era molt manual.

També recordem les nines més bones que quan es posaven planes sobre una superfície, tancaven els ulls i tenien unes pestanyes molt llargues i arrissades.

Al pati de l' escola els jocs eren per passar l'estona; la típica rotllana cantant una cançó força repetitiva i monòtona: Un roser de roses blanques, El patio de mi casa, La gallinita ciega... on sempre s'es-

M. Dolors Saura amb la seva nina, el 10 d'abril de l'any 1955 (M. Dolors Saura).

collia la millor amiga per continuar jugant. Altres jocs col·lectius eren: arrancar cebes, passar l'anell, penyores, la pesta, lladres i civils... La majoria de les vegades la lletra era en castellà però amb una fonètica totalment catalana i repetíem sense saber el que dèiem, només per imitació.

Les nenes també jugàvem a l'avió, dibuixat a terra amb un pal i fent córrer un palet (tros de pedra plana) tot empenyent-lo a peu coix. I als jocs de corda, on dues noies feien rodar la corda, una per cada cap, i les més decidides entraven mentre la corda rodava. Si un noi feia l'intent de voler-ho provar normalment quedava força malament.

A finals dels anys 50, la situació econòmica del país comença a millorar i el canvi es nota en la fabricació de les joguines. Ja no es juga sols al parxís o a l'oca sinó que arriben els Juegos Reunidos de Geyper que era la casa que els fabricava i amb això recordem que com que no hi havia televisió les marques eren pràcticament inexistent. Les nines de Famosa o els castells d'Exin ja seran per a la pròxima generació.

Nosaltres no vèiem les pel·lícules de Walt Disney, ni en Marco, ni la Heidi i totes les joguines relacionades amb aquests personatges que tant d'èxit han tingut, els hem de deixar per als nens i nenes dels 60 als 80.

M. Dolors Saura

TESTIMONIS

- 1 En quin idioma es jugava?
- 2 Jocs que recorda de la seva infantesa? Descriguí'n algun. On es jugava? (els espais)
- 3 Qui feia les joguines? On anaven a comprar-les?
- 4 Joguines que tenia
- 5 Quina era la joguina de moda? (en quins anys)
- 6 Com varen ser els seus primers Reis? Quin record en té?
- 7 Descriguí com s'anaven a esperar els Reis en la seva època
- 8 Quina és la joguina que li va fer més il·lusió?
- 9 Quina és la joguina que li hauria fet més il·lusió?

FRANCESC CAMPS COMELLAS, 1934

- 1 En català.
- 2 Una pilota(feta de draps), acuit i amagar. Normalment jugàvem al carrer.
- 3 Les pilotes, nosaltres mateixos; les altres (que no eren gaires), a ca l'Arpa i a can Lajaima.
- 4 Un tren de carbó, màquina i un vagó, un violí de cartró i un cavall també de cartró (gros).
- 5 Trens per als nens i nines per a les nenes.
- 6 Quan tenia sis anys em van portar un violí de cartró, que els Reis havien deixat a casa d'un meu oncle.
- 7 Baixaven de l'era de can Carbó, i els nens portaven uns fanalets il·luminats per espelmes.
- 8 Una màquina de tren amb corda.
- 9 La bicicleta.

ALBERT RUTLLANT SOLÀ, 1937

- 1 Català i castellà.
- 2 Bales, futbol, lladres i serenos, clots, joc del mocador, corda, retrats. A la Coma i al pati del col·legi.

3 Com a molt ens feien alguna pilota de draps. Els retrats eren les capses de llumins. A ca l'Arpa, ca les Mingues, cal Curt i a ca les Pepes, el cordó per a la baldufa.

- 4 Les anteriors.
- 5 Segons la temporada. Dels 40 als 50.
- 6 Record dolent perquè no va poder arribar la bicicleta, però em portaren un patinet.
- 7 Amb menys pompa que ara, però molt semblants. Baixaven de l'era de can Carbó.
- 8 El patinet i un tren (amb corda).
- 9 La bicicleta.

CONXITA TURÓN VICENS, 1943

- 1 En català.
- 2 Ossets (eren ossos dels peus de xai). No recordo com es jugava, però ho fèiem agenollades en un banc de l'escola.
- 3 Les compraven fetes. Els ossets es demanaven a les carnisseries. En el meu cas a can Llrinós de Llagostera o can Lajaima.
- 4 Nines, llibres i pintures.

5 Ossets, tal com he explicat abans. 1955-57.

6 Recordo un llibre de la caseta de xocolata que s'obria amb retalls que feien les figures.

7 Com que era de pagès, agafàvem un fanalet i sortíem a fer un volt pel carrer.

8 Les nines.

9 Una nina més gran.

MONTSERRAT PAGÉS VIDAL, 1937

- 1 En català.
- 2 Jugàvem amb vestits vells de les nostres mares i així ens disfressàvem, a pares i mares. Anàvem al Molí del carrer del Molí, jugàvem a acuit i amagar, era molt divertit.
- 3 Les joguines, les feia la mainada, amb capses buides. També jugàvem a ossets que els trobàvem a la carnisseria. Quan compràvem alguna joguina era a cal Curt del carrer d'Avall.
- 4 Tenia un nino de cel·luloide que es deia Quico, em va durar tota la infantesa.
- 5 De l'any 1945 em ve a la memòria el parxís, però no sé si era de moda.
- 6 Anàvem amb la mare a esperar-los i sempre tenia caramels a dintre del fanalet.
- 7 Doncs anàvem a la Coma i passaven els Reis amb cavalls i tiraven alguns caramels. Però de molt petita sortíem amb el fanalet i a la llunyania vèiem uns llums i ens deien que passaven els Reis molt lluny.
- 8 Un ànec petit de fusta, amb rodes que movia el cap quan caminava.
- 9 Sempre demanava una ràdio, però amb els temps que es passaven, que eren molt magres, no va arribar mai.

De la pobresa a la prosperitat (1960-1980)

Els nens i nenes de l'època solien jugar als carrers de Cassà força més que ara. Els motius són diversos: no hi havia l'actual nombre de cotxes, es disposava de més temps lliure en no haver-hi tantes activitats fora de l'horari escolar, les cases eren menys confortables i no existien aparells com el DVD o els videojocs. Es jugava un cop acabat el col·legi fins a l'hora de sopar (sobretot quan feia bon temps) així com els caps de setmana, encara que la programació televisiva ja era una alternativa a tenir en compte. Uns quants jocs de carrer solien coincidir amb els practicats als patis dels col·legis. Entre els més populars hi havia el de la pilota, el qual, en funció del nombre de jugadors, podia convertir-se en un partit de futbol o limitar-se a xutar en una paret. Com és habitual, la mainada reproduïa allò que veia i sentia a casa o a la tele, de manera que s'imaginaven ser algun futbolista famós del moment, generalment del Barça, cas d'en Sotil, en Reixach i, sobretot, en Cruyff, autèntic ídol de l'afició blaugrana. Un altre esport molt seguit era el bàsquet –anomenat en la seva forma castellana, és a dir, baloncesto- a gran distància, però, de l'anterior, possiblement perquè era més complicat

Pep i Pere Font jugant a "borilles" en els anys setanta (AMCS).

improvisar una cistella amb xarxa que una porteria futbolística; malgrat tot, al pati era l'alternativa al futbol.

Fora de l'àmbit esportiu agradaven molt les bales o "caniques". Per entendre el seu èxit, cal dir que la majoria dels carrers, places i patis no eren asfaltats, condició imprescindible per a facilitar l'excavació d'un petit clot, element fonamental per al desenvolupament de les partides. Les bales es compraven a ca l'Arpa i a can Lajaima i eren fàcilment objecte d'intercanvi, ja que hi havia qui les col·leccionava. Amb el dit es colpejava una bola amb una altra, en un intocable ordre de jugades, cadascuna amb el seu nom: chiva, pibueno (és a dir,

pie bueno, essent necessari que el peu del jugador tingués cabuda en la distància entre les dues petites esferes), tute i retute per, finalment, introduir la bola en el clot. Aquests jocs eren practicats, majoritàriament, per nens. Les nenes solien saltar a corda tot cantant alguna cançó en castellà (l'idioma habitual a l'hora de jugar, tot i ser la majoria de la població catalanoparlant). A pesar de l'estricta separació de sexes al pati de l'escola, en cas que aquesta fos mixta, era habitual veure nenes i nens jugant conjuntament al carrer a acuit i amagar, cavall fort (més conegut com el joc del churro, media manga i mangotero) o la pesta. Un altre entreteniment era anar a tocar timbres

Anna Miralles jugant amb la fireta i la cuina l'any 1970 (Manel Miralles).

de les portes de les cases, amb la conseqüent correguda per tal de no ser descoberts.

Els 60 i, sobretot, els 70 són anys de molta producció de joguines gràcies a l'increment del nivell de vida, i aquest fet comportava que els Reis d'Orient en duguessin un bon grapat. La nit del cinc al sis de gener era doblement màgica si observem que, tot i l'incipient consumisme del moment (precursor de l'actual), no era habitual regalar joguines en altres dates: el tió es reservava per a llaminadures, i a les celebracions onomàstiques o, amb menys freqüència, aniversaris, predominava la roba i el material escolar.

La mainada demanava a la carta reial allò que, cada cop més sovint, anunciaven a Televisió Espanyola. Un gran nombre de joguines pro-

venien d'empreses catalanes i valencianes, molt abans que les multinacionals del sector irrompessin al nostre país. Era una indústria important, que utilitzava el plàstic en la majoria dels seus productes.

Els nens s'entretenien amb l'Scalextric, un joc competitiu que tenia l'avantatge de ser ampliat posteriorment amb noves vies i cotxes més moderns. Tenien molta acceptació els trens elèctrics com l'anomenat lbertren, també complementat amb nous elements que permetien allargar i millorar el seu recorregut. És clar que agradaven als nens però també als adults, de forma que tota la família podia gaudir-ne. Un dels inconvenients principals és que calia força espai per a la seva utilització; si no n'hi havia prou a casa, era necessari muntar-los i desmuntar-los continuament, de forma que era fàcil que romanguessin dins la caixa en un prestatge bona part de l'any. Altres joguines demanaven, afortunadament, més activitat i imaginació per part del nen. Hi havia molta afició per jugar a indis i vaquers (també dits combois, de cowboy) en un fort, res d'estrany si tenim en compte la intensa influència exercida pel cinema, sobretot d'un dels seus gèneres preferits aleshores, el western o pel·lícules de l'oeste. Es solien reproduir les escenes d'acció vistes al cine del Casal i al de l'escola pública, o bé d'algun títol passat per la televisió un dissabte a la tarda. Una marca habitual era Comansi,

la qual anunciava les lluites entre federats i confederats.

Agradaven molt uns ninots articulats, de mida superior a la de les figures esmentades, i amb indumentària canvia i accessoris diversos: eren els Madelman i els Geyperman, protagonistes que intentaven imitar els herois de les pel·lícules o d'algunes sèries televisives.

Com es pot comprovar, els mitjans audiovisuals ja tenien una destacada influència social, tant en l'elecció del joc com en el seu desenvolupament. És comprensible que una de les joguines preferides per la mainada fos el Cine Exin, un petit aparell amb el qual es podien projectar imatges d'en Charlot, en Tom i Jerry o en Popeye, de tres minuts de durada en una paret blanca o bé en una pantalla inclosa en la caixa. Era

Anna i Xevi Miralles amb un tricicle i un patinet l'any 1969 (Manel Miralles).

el clar substituït del mític Cine Nic. De la mateixa casa era l'Exin Castillos, format per multitud de petites peces que, ben encaixades, formaven una construcció d'aire medieval. La seva popularitat va ser tan gran que, actualment, quan es parla de la reconstrucció d'un monument considerada excessivament artificialiosa, es diu que sembla un Exin Castillos. Una altra joguina educativa era el Tente, d'un disseny molt atractiu, que permetia crear edificis i estructures diverses, ja més contemporànies. Competien o bé complementaven el clàssic Mecano.

Els jocs de taula sempre havien gaudit de molta acceptació: les dames, el parxís, els escacs així una llarga llista feien passar bones estones a petits i grans des de feia temps. Potser per aquesta raó, els Juegos Reunidos de Geyper eren presents a moltes llars. També ho

era el futbolí, tot i que es preferia el professional per ser més gros i resistent a les patacades. Hi havia dos locals a Cassà on era possible trobar-ne: a can Rabassedas (prop del Casal Familiar) i a l'antic bar del cine del Passeig, més conegut com "las Vegas".

Les nenes s'ho passaven molt bé jugant amb nines, les quals eren progressivament més sofisticades tot imitant el comportament humà (ploraven, caminaven, algunes arribaven a fer actes de tipus més escatològic). Era una manera gens dissimulada de preparar-les per ésser les futures mestresses de casa, en un rol sexista assumit sense gaire discussió a l'època i en part vigent avui dia. Moltes nines eren de la casa Famosa, la Nancy era la més coneguda i sol·licitada, amb una immensa selecció de vestits i altres complements. No faltaven les cuines, moltes d'elles fetes de fusta,

amb tots els estris necessaris per al seu ús, semblants a una cuina de debò. Es deia que jugaven a firetes. Jocs com el de Magia Borrás entusiasmaven els nens i nenes, així com els trencaclosques o puzles d'Educa. Quant a reproduccions d'instruments musicals, es preferia la guitarra, la bateria, o bé el xilomàtic de Congost.

Malgrat el gran nombre de joguines existents, de les quals aquí només es recull una petita mostra, possiblement la que feia més il·lusió era la bicicleta, generalment de la casa basca BH (Hermanos Beistegui). Tothom s'ho passava molt bé amb ella. La seva grandària era en funció de l'edat de l'usuari i es convertia en un element d'independència dels nens, ja que podien sortir fàcilment de casa seva i del carrer. Era un primer pas per arribar a l'adolescència.

Josep Ferrer

Tomàs Coris Saura l'any 1977 conduint un cotxe de pedals (M. Dolors Saura).

Xevi i Anna Miralles jugant amb trens, l'any 1969.

TESTIMONIS

- 1 En quin idioma es jugava?
- 2 Jocs que recorda de la seva infantesa? Descriguí'n algun. On es jugava? (els espais)
- 3 Qui feia les joguines? On anaven a comprar-les?
- 4 Joguines que tenia
- 5 Quina era la joguina de moda? (en quins anys)
- 6 Com varen ser els seus primers Reis? Quin record en té?
- 7 Descriguí com s'anaven a esperar els Reis en la seva època
- 8 Quina és la joguina que li va fer més il·lusió?
- 9 Quina és la joguina que li hauria fet més il·lusió?

GLÒRIA DILME TORRENT, 1960

- 1 En català.
- 2 Pilota, saltar a corda, serp, saltar a goma. Jugava a casa i al col·legi.
- 3 El meu germà feia joguines i jo jugava amb ell.
- 4 Una nina molt gran.
- 5 El joc de Magia Borrás.
- 6 Els Reis anaven a peu i jo amb fanalet i em feia molta il·lusió.
- 7 Amb els pares, els germans i veïns.
- 8 El piano.
- 9 La bicicleta.

JORDI FARRÉS MARSOL, 1954

- 1 En català.
- 2 Futbol, saltar i parar, retrats.
- 3

4 Pilota de futbol, escopeta, pistola, joc de Magia Borrás.

- 5 Bicicleta en els anys seixanta i setanta.
- 6 Em varen fer molta il·lusió. Els anava a esperar al passeig.
- 7 Ben abrigat i amb un fanalet.
- 8 Un cavallet de cartró.
- 9 Una bicicleta nova.

MARTA CASADEVALL LLANDRICH, 1969

- 1 En català.
- 2 Quan érem a l'escola o podiem sortir a fora jugàvem a "caniques", cavall fort, ossets, gomes, avió... A dins a casa jugàvem amb nines, a muntar tentes...
- 3 Les cases comercials. Els meus pares compraven les joguines als magatzems Valls.
- 4 Jocs de construcció del Tente, la Nancy amb tot el seu vestuari, una bicicleta, una Barriguitas, jocs per modelar figuretes de

guix, "Colorines", alguns jocs de l'Educa (fotos, trencaclosques...), jocs d'habilitat (Caninca ball) i algun joc electrònic.

5 La Nancy. En els anys setanta

6 Molt emocionants. Excitació i descobrir-hi que el rei ros duia les mateixes sabates que el meu pare (de gran em varen explicar que sí que era el meu pare).

7 Jo hi anava amb els pares i el germà. Tots dos dúiem un fanal amb una espelma a dins. Alguna vegada s'havia cremat.

8 La bicicleta.

9 Un lbertren, igual com el que tenien muntat als magatzems de joguines, amb ponts, túnels, pobles,... i molts trens que anessin amunt i avall.

PANTALEÓ GÓMEZ BOADA, 1969

1 En català i castellà

2 Juegos Reunidos Geyper, Fort comanche, Geyperman i Madelman. Els espais eren al carrer i a casa.

3

4 Les esmentades a la pregunta número 2.

5 En els setanta i vuitanta, el Geyperman

6 En tinc un record molt bo, eren molt divertits.

7 S'anaven a esperar amb família, molt aviat. Era més personal. Els Reis parlaven amb els nens, un per un.

8 La bicicleta.

9 Un Scalextric, un Exin Castillos.

The rise of the machines (1980-2000)

Les dues dècades que van de l'any 1980 al 2000 són vint anys molt intensos pel que fa als jocs i a les joguines. Si ho comparem amb les anteriors dècades del segle XX, aquests anys representen el punt més àlgid en l'entreteniment per a grans i petits. No només es veu un salt entre el període 1980-2000 i els anteriors, sinó que també es poden veure uns canvis molt forts dins del mateix període. Però estem avançant esdeveniments.

Els jocs per a la mainada més habituals que podien veure's pels carrers i places de Cassà són els que anomenariem de tota la vida. El cert és que, a certes edats, és relativament poc important què utilitzis per jugar. Una fusta podia ser una espasa, i amb una pilota, una paret i uns quants amics en tenies més que suficient per a tota una tarda de diversió. Dins i fora de l'escola es jugava amb baldufa i gomes per saltar. En definitiva, els jocs de carrer i entre mainada no eren gaire variats respecte de com ho havien sigut el 1940, el 1960 o el 1975. Però sí que hi ha diferències en l'aspecte de l'aprenentatge: molts jocs (sobretot si aquests eren en equip), més propis de festes populars, la generació dels vui-

Marc Puig, l'any 2004, jugant amb la Game Boy SP, l'última generació de les consoles portàtils de Nintendo (AMCS/autor: Jordi Frigola i Font).

tanta els va aprendre en les classes d'educació física de l'escola. Al mateix temps, els nens d'aquest període podien gaudir d'un major temps i d'unes majors possibilitats de joc.

Per no ser repetitiu, aniré directament a la gran innovació de les dues darreres dècades del segle XX: l'oci electrònic. És cert que l'oci electrònic ja existia abans de 1980: les primeres consoles domèstiques de videojocs i les primeres màquines recreatives ja existien als anys setanta. Però és a la dècada dels vuitanta quan tota mena de màquines electròniques per entretenir es faran més populars. Els components electrònics cada cop més barats i cada cop més petits varen aconseguir trans-

formar joguines de tota la vida perquè poguessin realitzar més coses. Les nines es feien cada any més sofisticades: plorar, parlar i moure's, tot cada cop més ben definit i realista. Els vehicles de radio-control amb funcionament de bateries elèctriques es feren cada cop més populars i sofisticats. Aparagueren jocs de taula amb llums, sons i tota mena d'interacció elèctrica (per exemple, el famós Operación). L'electrònica va revolucionar el món de les joguines tradicionals, va crear hàbits de reclam publicitari, com ara que portessin les piles incloses o tinguessin un so de veritat.

Però sens dubte, quan un pensa en oci electrònic pensa en videojocs. Títols com Zaxxon (Sega Enter-

prises Inc., 1984), Ghost'n Goblins (ELITE/CAPCOM, 1986), Eye of the Beholder (Strategic Simulations Inc., 1990), Super Mario Bros. 3 (Nintendo Co. Ltd., 1990), Paperboy (Sega, 1990), Double Dragon (Tradewest Inc., 1990), X-Wing (LucasArts, 1992) o WarCraft: Orcs & Humans (Blizzard, 1994) formen part d'uns anys en els quals aquesta forma de jugar rivalitzava amb la lectura de llibres o les hores davant la televisió. Els videojocs, els podíem veure a la dècada dels vuitanta en múltiples plataformes: màquines recreatives, consoles i ordinadors.

Les màquines recreatives eren enormes aparells, coneguts també com arcades, que podíem trobar en bars i salons especialitzats. No és estrany que aquestes màquines fossin la primera aproximació del públic adolescent cap als bars tradicionals (i no tradicionals) de la vila. Llocs com el Quim's o la Sala Saturn reunien desenes d'adoles-

Les Bayblade, l'evolució més moderna de les tradicionals baldufes.

cents al voltant de màquines que funcionaven inserint monedes al costat d'uns vells coneguts de l'oci de saló: taules de billar, futbolins i pinballs. Totes les màquines funcionaven amb monedes, i ara seria massa llarg de narrar totes les anècdotes relacionades amb el canvi de monedes, les queixes de malfuncionament i d'altres trucs que només tenien sentit en aquest món.

Les consoles eren aparells creats específicament per entretenir al públic amb videojocs. Als anys vuitanta i noranta veuríem una gamma molt àmplia d'aquests aparells. Des dels primers models d'Atari fins a la recent Sony Play Station 2, passant per tota la lluita mantinguda per Nintendo i Sega al llarg de finals dels vuitanta i principis dels noranta. Una variant de les consoles domèstiques foren les consoles portàtils i les màquines recreatives en miniatura. Aquestes ja estaven prèviament anunciades en les game and watch que podien comprar-se al Puig-Mias o a la casa Philips que hi havia al carrer Major. Però la revolució va arribar amb Nintendo i la seva Game Boy a principis dels noranta. La reina de les consoles domèstiques va acabar afectant la vida escolar (com abans les game and watch i després els Tamagotchi), on els professors hagueren de compartir viatges d'estudis i hores d'escola (dins i fora del pati) amb aquell aparell que anomenaven la Ninten-

Monica Plana, l'any 1980, damunt un cavall de plàstic que reposa sobre una plataforma que permet el balanceig (Monica Plana).

do i els reproductors de música portàtils (els Walkman).

Els ordinadors, aquells aparells que havien servit durant anys en institucions militars i científiques, es varen convertir als anys vuitanta i noranta en joguines en mans d'un públic cada cop més entusiasmats per tenir un ordinador a casa, amb tot el rerefons social que això comportava. Màquines com Amiga, Spectrum, Atari o MSX formen part de l'imaginari popular, sobretot des que aquestes màquines van quedar ràpidament eclipsades per IBM i el seu PC a la dècada dels noranta. De seguida varen quedar com un passat nostàlgic,

on tot sempre sembla millor. De les cintes que s'havien de rebobinar es passà als discos flexibles, per arribar finalment als cd-rom i al joc en xarxa.

Però no només podíem veure videojocs en arcades, consoles i ordinadors. En podíem trobar integrats dins rellotges digitals, calculadores i, més recentment, telèfons mòbils.

Per acabar, i com he dit al principi, els jocs i les joguines de les últimes dècades del segle XX pertanyen a una escala diferent dels anys anteriors. Perquè al joc tradicional d'empaitar i jugar a pilota s'afegia tot un ventall d'oferta en forma de temps lliure i publi-

catat que ens entrava pels ulls i les orelles mirant la televisió o passant per davant de Magatzems Tàlia, la Llibreria Arpa o el Puig-Mias. Tota aquesta maquinària gegantina d'oci és recolza més en l'oferta que en la demanda; per tant, la publicitat a la qual un podia estar sotmès no tenia precedents, almenys quantitativament. Les nines i ninots no venien mai sols: la llista de complements que es podien aconseguir eren inabastables. I la publicitat televisiva o que arribava (i arriba) porta a porta en forma de catàlegs d'Expert o Hipercor s'encarregava que ens n'assabentéssim. El regal va acabar desplaçant a una edat

cada cop més primerenca qualsevol altre acte relacionat amb els Reis. És per això que la moda de donar regals el 25 de desembre va arrelar tan aviat, camuflada dins la tradició del tió; si en altres parts del món es donen regals el 25 de desembre, per què no donar-ne aquest dia i el 6 de gener? El volum de regals va anar augmentant cada cop més al llarg de les dues dècades finals del segle XX. Però a canvi, les carrosses dels Reis d'Orient guanyaren en espectacularitat i en solidaritat entre veïns de la vila per mantenir viva aquesta bonica tradició.

Francesc Xavier Morales

Marc Puig, l'any 2004, jugant amb la videoconsola més estesa del mercat, la PlayStation II (AMCS/autor: Jordi Frigola i Font).

Marc Oller Coll el dia de reis estrenant un flamant tractor (Esther Coll).

TESTIMONIS

- 1 En quin idioma es jugava?
- 2 Jocs que recorda de la seva infantesa? Descriu'n algun. On es jugava? (els espais)
- 3 Qui feia les joguines? On anaven a comprar-les?
- 4 Joguines que tenia
- 5 Quina era la joguina de moda? (en quins anys)
- 6 Com varen ser els seus primers Reis? Quin record en té?
- 7 Descriu com s'anaven a esperar els Reis en la seva època
- 8 Quina és la joguina que li va fer més il·lusió?
- 9 Quina és la joguina que li hauria fet més il·lusió?

CARLES OTERO SALGAS, 1980

- 1 Sempre en català.
- 2 "Caniques", clics, Lego i un tipus lego però de fusta, i jocs d'ordinador. A l'ordinador i a legos, hi jugava a casa, però a pilota i a "caniques", hi jugàvem a la plaça de l'Avenir i en un altre lloc que no recordo. També jugava a jocs de cartes amb la meu avia (brisca).
- 3 Les comprava al Gerplex o als quioscs ("caniques" i col·leccionables), també a altres botigues de jocs i a l'armeria (les pilotes, etc.).
- 3 Considero joguines la bici, la pilota, les "caniques", els col·leccionables (de cromos de Goku i de cotxes i futbol), l'ordinador en si mateix i els jocs d'ordinador, pistoles i coses que tenia per casa, l'Hotel, el Trivial i el Viatja per Catalunya, l'Atari (amb els seus 32 jocs de sèrie), la Sega Game Gear i segur que me'n deixo.
- 4 "Caniques" cap als 88-91; col·leccions de cromos, puntuals; la pilota, sempre; l'ordinador, a casa meva, des dels anys 80, però cap al 93, amb el meu primer ordinador per a mi sol, ja gairebé tothom en començava a tenir i començava a estar de moda.

També ho estava la Game Boy, però jo no la vaig tenir, tenia la Game Gear (cap al 95, crec recordar), quan començaven a estar de moda les consoles.

Bé, ara tinc la Play Station II, i sens dubte s'ha de dir que està de moda. Cada vegada es juga menys amb el PC.

5 Recordo els Reis com l'únic dia de l'any que utilitzava el barnús perquè baixava a baix abans de vestir-me. Trobava al menjador una pila de regals amuntegada. Els primers Reis que recordo era una pila enorme, hi havia, entre d'altres, una taula-escriptori, una bicicleta i una pilota (i roba, sempre roba).

6 Amb el fanalet, i intentant recollir quants més caramels millor. Però en realitat no era molt important perquè els Reis sempre passen per casa meva el dia 5 i deixen un camí de caramels que va fins al llit per indicar que han passat.

7 Pilotes; l'ordinador; la minicadena, si es pot considerar joguina; la Game Gear, no ho sé.

8 Crec que tenia tot el que demanava, de fet a casa meva diuen que l'única cosa que he demanat i no he tingut va ser un cavall, que volia col·locar al jardí perquè s'alimentés de les males herbes. En fi...

FERRAN CORNELL VILA, 1986

- 1 Sempre en català.
- 2 Cotxes petits, Playmobils, espases i m'agradava molt jugar amb pilotes de futbol amb els meus amics al pati de casa, o a vegades al camp de futbol. També recordo l'Scalextric muntat a casa.
- 3 Les compraven en grans supermercats o en botigues especialitzades.
- 4 Les mateixes que he dit abans més algunes altres com una bicicleta que em varen regalar, la Game Boy, patins en línia, un futbolí... I ja després, de més gran, recordo la il·lusió que em va fer que em regaleessin la Play Station.
- 5 No ho sé, perquè realment jo ja era feliç jugant a futbol o anant amb bici sempre amb els meus amics.
- 6 En realitat, els meus primers Reis, no els recordo, però sí que recordo els anys que els regals, me'ls donaven a partir de pistes. Era molt divertit, tenint en compte que era petit.
- 7 No crec que hagin canviat gaire. El típic: esperant els Reis amb el fanalet, i intentant recollir quants més caramels millor. Sempre acabant amb la bossa ben plena.
- 8 La bicicleta.
- 9 Crec que ja ho tenia tot –com he dit–, amb una bicicleta i pilotes de futbol.

MARIA PEREDA GRILLO, 1984

- 1 Català.
- 2 STOP, acuit i amagar, senyorettes, botigueres, el pi, gomes, saltar a corda, futbol, bàsquet, jocs amb joguines. Jugàvem al jardí, al carrer, a casa...

3 Les joguines, no me les feia ningú. En alguna ocasió m'havia fet algun tren amb caixes. Les compràvem a les botigues.

4 Moltes, des de nines que anaven amb moto, fins a pilotes, clics, barbies, peluixos, bicicletes.

5 Per a mi, la Barbie (90).

6 Increïbles, em van regalar una BH rosa.

7 Amb un fanalet i cantant la cançó de Visca els tres reis.

8 La nina patinadora.

9 La caravana de la Barbie.

MARTA MORALES GARCIA, 1988

1 En català, majoritàriament. Només alguna vegada en castellà, en casos especials com per exemple cançons.

2 A picar les mans, com per exemple Calipo, En la calle 24, Miliquituli, etc., hi jugava al col·legi i a les sortides de la Colla Excursionista. A casa jugava a cuines i a nines. Saltar a corda ho feia només al col·legi.

3 La majoria de joguines, les compràvem a la Tàlia, o a alguna altra botiga de Cassà. Més endavant a l'Hipercor.

4 Un pallasso amb una flor que llençava aigua; nines de diferents marques i classes; una màquina de joguina per fer figures de fang; jocs comercials (Cocodrilo sacamuelas, Tozudo como una mula, Salta el pirata).

5 Tots dos són de finals de la dècada dels 90: un ninot que parlava i tancava els ulls (Furbi?) i el Tamagotchi.

6 Em varen fer por i sortia corrents plorant.

7 Anava amb els meus pares i el fanalet, que es cremava i acabava portant la mare.

8 Una nina que simulava estar malalta i feia molt bona olor.

9 Cap, sempre l'he tingut.

GLOSSARI

Seguidament fem un recull, per ordre alfabètic, de les joguines que es mencionen en les pàgines precedents. No hi hem inclòs el que considerem estrictament jocs, és a dir que no és necessari cap objecte per jugar, ni tampoc joguines com pistoles, espases, disfresses i algunes marques comercials de les últimes dècades.

Baldufa, se n'han trobat a Ur, a Mesopotàmia, fetes de fang el 4000 aC. També se n'han trobat a Pompeia i a Troia. Virgili les menciona a l'Eneida, i Persi, poeta romà, va dir que en la seva infantesa tenia més afeció a la baldufa que als estudis. Possiblement la baldufa amb corda va arribar a Occident des de Japó o Xina. Es tracta d'un objecte de fusta amb una punta de metall. Evolució d'aquestes tradicionals baldufes són els actuals bayblade realitzats amb metall.

Barbie, va ser presentada a la Fira Americana de la joguina l'any 1959 per Elliot Handler, fundador de la companyia Mattel i la seva dona Ruth. La nina més famosa de la història ja té més de quaranta anys i ha anat evolucionant amb els gustos de les diferents generacions.

Barriguitas, l'any 1957 es va crear la marca Famosa (Fábricas Agrupadas de Muñecas de Onil S.A.) després de la unió de 24 cases de nines d'Onil. La comercialització de les Barriguitas es va fer pocs anys més tard que la popular Nancy (1968) i va tenir un extraordinari èxit. Es va crear al llarg dels anys un univers de nines de reduïdes dimensions amb una important quantitat de complements.

Bicicleta, tot i que l'avantpassat de la bicicleta, el trobem a finals del segle XVII, la seva aparença actual data de la segona meitat del segle XIX, fruit de les innovacions tecnològiques que es van dur a terme. La bicicleta es va estendre a Catalunya a primers del segle XX i és una de les joguines per excel·lència, atès que proporciona als infants una autonomia que difícilment troben amb altres joguines.

Bales, aquest joc ja es coneixia a l'antic Egipte i a Roma i a Cassà es coneixen com a "borilles" i en castellà "caniques". Són bales grans i petites fetes de marbres, porcellana, vidre o qualsevol altra substància dura. El jugador adegua els objectius, les regles i el grau de dificultat a l'entorn on es jugui.

Cavall de cartró, el cavall, la nina i la pilota han estat les tres joguines per excel·lència i de les primeres que es varen industrialitzar. Els cavalls de cartró es realitzaven amb làmines de cartró encolades. Els processos que es duïen a terme per a la seva creació tenien diferents noms: emmotllat, enllaucat i pintat.

Cèrcol, els indis americans feien curses de cercols per practicar la punteria sobre un blanc mòbil. A l'Europa del segle XIX va ser un joc infantil molt popular. Primer es van construir amb fusta, després amb metall i ara són de plàstic o de cautxú. És una joguina d'una extraordinària senzillesa ja que està formada per un cercle que es fa rodar amb ajuda d'un pal.

Cine Exin, han existit tres models de Cine Exin, apareguts els anys 1971, 1990 i 2000, els dos primers, fabricats a Molins de Rei per la firma Lines Bros, SA i el tercer a Manises per Popular de Juguetes. Pel seu sistema de pel·lícula en 8 mm de bobina continua, un format pràcticament desaparegut, el Cine Exin s'autoanomena el cine sin fin.

Cine Nic, va ser el primer aparell fabricat per projectar imatges en moviment pensat perquè fos utilitzat pels nens. Va ser comercialitzat a partir de 1931, obra dels germans Tomàs i Josep Maria Nicolau Griñó, de Barcelona. Fins al 1974, quan va tancar l'empresa, es comercialitzaren multitud d'aparells de projecció diferents i es varen produir prop de 10 milions d'aparells.

Cuineta, el món infantil de les nenes sempre s'ha emmirallat en el món de les mestresses de casa. La cuina ha estat un dels elements inqüestionables d'aquest rol i en aquestes cuines en miniatura hi podia haver dipòsits d'aigua per fer funcionar les aixetes de les piques i fins i tot podies encendre els fogons.

Estel, joc que ja coneixien els grecs, Franklin va anar a buscar el llamp amb un estel i l'escolès Alexandre Nilson, el 1749, va portar un termòmetre a grans altures per fer mesures de temperatura. Era un joc també de gent gran i de diumenges, els jugadors se les feien o les compraven en parades que hi havia en els carrers.

EXÍN Castillos, es va començar a comercialitzar l'any 1968 per l'empresa EXÍN. Al principi comercialitzà les peces (totes quadrades) en un cilindre de plàstic transparent, quan es coneixia amb el nom de EXÍN-BLOK. Després vindria EXÍN Castillos.

Firetes, la recreació de la vida domèstica havia de passar indefectiblement per la fireta, que estava formada per reproduccions en miniatura dels recipients de cuina i del servei de taula, realitzades amb fang, amb llauana, amb metall i més recentment en plàstic.

Fort Grand Comansi, comercialitzat en els anys setanta. Estava format per peces de fusta i plàstic i comptava amb molts de complements, en destacava la carreta i la diligència Comansi, per muntar veritables pobles de l'oest americà i batalles entre indis i cowboys.

Futbolí, el va inventar Alejandro Finisterre l'any 1937 a Catalunya i el va patentar. Durant la Guerra Civil aquesta nova joguina va tenir un gran èxit. Els futbolistes eren de fusta de boix i la pilota, de suro aglomerat.

Game Boy, consola portàtil per a videojocs de la casa Nintendo. Va néixer al Japó l'any 1989 i va arribar a l'Estat espanyol el 1990. Gairebé al cap de deu anys va aparèixer la Game Boy Pocket, que era una versió molt més petita, posteriorment va aparèixer la Game Boy Color, la Game Boy Advance el 2001 i finalment, el 2003 la Game Boy Advance SP. Nintendo va ser fundada per la família Yamaguchi el 1889. En els seus orígens fabricava cartes de jugar, i en els anys setanta es va passar als videojocs. Ara és una multinacional comparable a Toyota o Fujitsu.

Game Gear, consola portàtil de la casa Sega, empresa japonesa que inicia el seu camí com a fabricant de màquines del milió l'any 1954. El 1980 comença en el mercat de les màquines arcade, i uns anys més tard en el món de les consoles domèstiques, on seria la primera companyia a fer una consola de 16 bits, la primera de 128 bits i la primera amb connexió a Internet.

Geyperman, ninos de plàstic i articulats que es varen comercialitzar a partir de l'any 1975. Cadascuna de les sèries d'aquests ninos representen un personatge amb la seva indumentària específica i amb molts complements i accessoris per realitzar la tasca que els ha estat encarregada: motocicletes, tancs, llanxes, helicòpters.

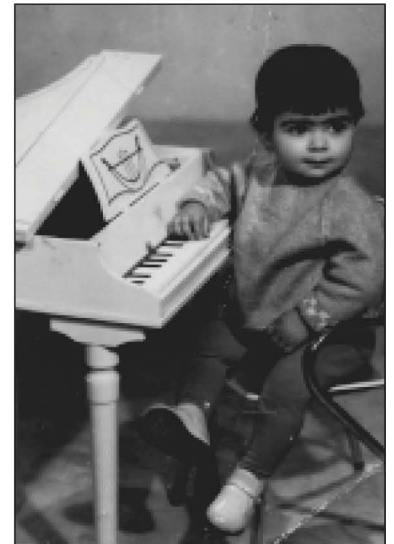
Ibertren, a principis del segle XX uns nord-americans varen encarregar uns trens petits fabricats amb llauana i moguts per un motor elèctric. A l'Estat espanyol va tenir una gran popularitat Ibertren, construït per l'empresa Model Iber SA, l'any 1975, fins que a finals dels anys vuitanta va passar a Exin Lines Bros, que va tancar l'any 1992.

Io-io, l'any 1000 aC ja hi havia a la Xina un objecte similar que s'utilitzava per a la hipnosi. De totes maneres, com a joguina, deriva d'un instrument de caça utilitzat a Filipines. Cap al 1800 va arribar a Europa en forma de joguina. Pedro Flores, un immigrant filipí va ser la primera persona que va començar a produir io-ios en grans quantitats. El 1929, el nord-

americà Donald Duncan va comprar els drets a Flores, va convertir la paraula io-io en una marca i va canviar el nus fix que fins aleshores connectava el cordill amb l'eix per un llaç lliscant que permetia major versatilitat a la joguina.

Jocs articulats, se n'han trobat en jaciments arqueològics egipcis i Heron d'Alexandria en el segle I dC va construir tetares, estàtues que es movien mitjançant complexos mecanismes. Leonardo da Vinci va construir complexos joguines mecàniques a principis del segle XVI. Durant el segle XVI va augmentar la varietat i originalitat dels objectes mecànics i eren freqüents les relacions entre els rellotgers i fabricants de joguines mecàniques. La fabricació d'aquestes joguines va arribar al seu apogeu amb el mestre francès Jaquet-Droz, el qual va construir una nina que escrivia (avui en dia encara en funcionament).

Joguines musicals, a més de la reproducció dels instruments musicals per a nens (flabiol, flauta, pianos, tambors, ...) hi ha un munt de joguines que emeten sorolls i que no tenen tampoc un origen infantil com són les carraques o xerric-xerracs de Setmana Santa que s'utilitzaven, simbòlicament, és clar, per matar jueus.

Juegos Reunidos Geyper, es va començar a comercialitzar en els anys 60 i va ser l'estrella dels Reis dels anys seixanta i primers dels 70. Lot de jocs de taula que anaven de 10, 15, 25 i 45 jocs: parxís, l'oca, la ruleta, el Quita y Pon, Las Ratatas, 3 en Raya.

Lego, l'any 1949, Ole Christiansen, un fabricant de joguines danès va començar a fabricar jocs amb blocs de plàstic que es podien unir de diferents maneres i que substituïen els rajols de fusta que ja feia anys que fabricaven i que en els anys trenta ja es coneixien amb el nom de Lego, nom que prové de les paraules en danès leg godt (juga bé).

Madelman, nino articulad que feia 17 cm d'alçària, que era el mínim que podia fer per cosir les mànigues de la roba. Es va comercialitzar des de l'any 1968 fins al 1983. Arnau, de Barcelona i Campos, de Madrid, varen comprar una empresa de plàstics que estava a punt de tancar: Industrias plásticas MADEL. Estava format per 23 peces de plàstic amb articulacions que no necessitaven elàstics com fins aleshores. Va ser el primer nino destinat a nens i per això en principi els comercials no havien manifestat un gran entusiasme en la seva introducció al mercat.

Magia Borràs, un dels jocs de màgia més famosos que es va comercialitzar a primers dels anys setanta i que encara està a la venda. L'empresa que la comercialitza, Borràs, va néixer a Mataró l'any 1894.

Mecano, va ser creat a Anglaterra el 1901 per Hornby i es va comercialitzar fins al 1979. La competència internacional de la marca Metaling va ser determinant per a la seva desaparició. La joguina consistia en un conjunt de mòduls metàl·lics que oferien infinites possibilitats constructives. Va tenir un important èxit comercial i la paraula Mecano es va utilitzar per designar complexes construccions de la vida real.

Nancy, nina de plàstic de la casa Famosa que va néixer l'any 1968. Feia 45 cm d'alçària, tenia els cabells implantats i molt llargs que podies pentinar com volies, els ulls es tancaven i obrien i tenia una gran varietat de vestuari i complements, entre ells l'habitació i el joc de maletes. Representava una noia moderna que fins i tot treballava.

Nines, existeixen en la gran majoria de les civilitzacions i se n'han conservat a l'antic Egipt

te, i a les civilitzacions gregues, etrusques, romanes. S'han construït de cera, de drap, de ceràmica, de plàstic, de fusta. El primer plàstic es va produir com a resultat d'un concurs convocat el 1860 per Phelan and Collander, un fabricant de boles de billar que buscava un substitut del marfil natural. L'any 1909 es va crear la baquelita, el primer plàstic totalment sintètic de la història, a partir de molècules de fenol i formaldehid i després del 1926, quan va expirar la patent que tenia Beakeland, es va començar a utilitzar enormement. En la dècada dels anys trenta va aparèixer el polietilè i en els anys cinquanta el polipropilè i més tard el PVC. A l'Estat espanyol la nova era del plàstic en les nines no es produeix fins al 1960.

Oca, conta la llegenda que el joc de l'oca, el varen inventar els guerrers grecs durant l'assetjament de Troia. A Creta es va descobrir un tauler conegut com el Disc de Phaistos, datat cap al 2000 aC i que podria ser un precedent d'aquest joc. D'altres el situen a Alemanya en el segle XI, en el si de l'orde dels Templers en el segle XII, o a Florència en el segle VI. Francesc de Medicis va regalar un tauler a Felip II i des de l'Estat espanyol es va estendre a tot Europa.

Parxís, sembla que és originari de l'Índia, i el seu joc podria remuntar al segle IV dC i prové de la paraula hindú pacis. Els maies i els asteques també jugaven a un joc similar al parxís. L'any 1874 Selchow i Righter va registrar la marca del joc. El 1896 a Anglaterra es va publicar un reglament occidentalitzat del parxís.

Patins, aparell que es fixa a la sola del calçat i que està proveït d'una làmina metàl·lica vertical o de rodes per lliscar en una superfície llisa.

Patinet, un dels elements preferits pels nens per jugar a les places i els carrers dels pobles i la ciutat. La joguina consisteix en una planxa de metall o de fusta muntada damunt dues o tres rodes, amb un pal dret al davant i un manillar per governar-la. L'última novetat dels patinets ha estat la incorporació del motor elèctric que substitueix la tradicional força dels nens per a moure'ls.

Peluxos, l'any 1902 varen aparèixer a EUA els famosos ossets de peluix que també són coneguts com a Teddy Bears.

Pilota, a la vall de l'Indo se n'han trobat de cuir i de jonc trenat, a l'antiga Grècia es feien amb bufetes inflables. En un mural egipci de la XX dinastia ja es representa un grup de noies jugant amb una pilota feta de canyes o de joncs. Ja se'n parla a l'Odissea dient que Naussica i les seves companyes s'entretenien jugant a la pilota i també ho va fer l'Alexandre el Magne, i Aristònic de Carista va obtenir el títol de ciutadania per la seva popularitat com a jugador de pilota.

Pinballs, coneguts també com a màquines del milió, eren un vell entreteniment del segle XIX als quals al segle XX s'incorporarien elements electromecànics.

Playmobil (clics), ninos de plàstic dur de 7,5 cm d'alçària, que a Espanya es varen comercialitzar amb el nom de Famobils. Es varen introduir l'any 1974 i els primers representaven pirates, cavallers i obrers i no tenien mobilitat. Més tard els ninos es varen convertir en articulats i fins avui han sortit al mercat 1.700 milions d'unitats.

Play Station, va néixer com un lector de CD que havia de fabricar Sony per a la Nintendo Súper NES, però les dues empreses no es posaren d'acord i Sony acabà desenvolupant la seva pròpia consola domèstica. El 1995, Sony Play Station inaugurava la nova generació de consoles de 32 bits.

Scalextric, va aparèixer l'any 1952 a Anglaterra i va arribar a l'Estat espanyol l'any 1960. Una petita casa, anomenada Minimodels feia joguets en miniatura i es va decidir a fer reproduccions en miniatura de vehicles de competició amb metall i els va anomenar scalex. El nom prové per què l'escala a què es reproduïen els vehicles era variable per tant eren a escala x (escala desconeguda). Quan li va acoblar motor elèctric van passar a anomenar-se scalextric (d'escala i elèctric).

Tamagotxi, mascota electrònica que va aparèixer al Japó l'any 1996 i va tenir tant èxit

que en dos anys es varen vendre 40 milions d'unitats. El nen havia de tenir cura de la mascota i atendre-la en les seves necessitats més bàsiques (donar-li de menjar, fer-la dormir, portar-la al bany, etcètera) i s'establia un nexe d'afecte entre el nen i la màquina. Si la mascota virtual no quedava satisfeta moria.

Tente, una altra de les marques de jocs de construcció més populars i que va néixer l'any 1972.

Tirador, forqueta als extrems de la qual es subjectaven dues gomes unides per un tros de cuir, en què es posaven pedretes, perdigons, etc., que llançava estirant les gomes i deixant-les anar brusquement.

Tiraveces, canonet de canya d'uns 15/20 cm de llargària, foradat de cada banda, a través del qual, i bufant amb la boca plena de veces, fèiem servir per tirar-les, com una sarbatana.

Trencaclosques, joc consistent a reconstruir una determinada figura combinant trossos de cartó, fusta, plàstic, etc., en cadascun dels quals hi ha part de la figura total.

Trens, reproduccions de models de màquines de trens i vagons que es mouen damunt rails

en maquetes amb ponts, muntanyes, estacions, etcètera. Podien ser construïts amb una gran diversitat de materials: cartró, fusta, llaua, metall, plàstic, etcètera.

Trivial, el seu origen s'ha de buscar a Montreal l'any 1979, però no va començar a comercialitzar-se fins el 1982. Hi ha versions per a adults, nens, per ordinador, per Internet, etcètera.

Videojocs, l'any 1972 l'empresa Magnavox va introduir la primera màquina de videojocs, l'Odyssey, que venia amb cobertes de plàstic per al televisor i sense memòria. Però va ser Atari el 1975, amb la seva Atari Pong, que va revolucionar el món comercial dels videojocs. Aquesta forma d'entreteniment va agafar força a EUA, Europa i Austràlia, i en els anys vuitanta es convertiren en una joguina molt popular. A inicis dels noranta arriben les grans empreses Sega i Nintendo (amb els seus icones Sonic i Mario).

Xanques, cadascun dels dos pals proveïts a una certa alçària d'un banyó on poder posar els peus, que es lliquen a les cames i que sovint hom cobreix amb uns pantalons molt llargs, i que hom porta en una cercavila, en una festa, etc.

Bibliografia del Glosari

- CORREDOR-MATHEOS, J., *La joguina a Catalunya*, Edicions 62, 1981.
- CRICHTON, Michael. *Vida electrònica*. Traducció d'Olga Ingunza. Barcelona: Laia, 1985.
- ESCOFET ROIG, Anna; Herrero García, Olga; Rubio Hurtado, M. José. *Els jocs d'ordinador. Per a nens o per a nenes?* Barcelona: Institut Català de la Dona/Generalitat de Catalunya, 2002. (Dona i societat).
- GAJA JAUMEANDREU, Raimon. *Videojuegos. ¿Alienación o desarrollo?* Barcelona: Ediciones Grijalbo, 1993. (Autoayuda y superación).
- GASSIÓ, Xavier (coord.) *Todos los juegos del mundo*. Redacció de Xavier Obón, Jordi Torrus i Luis Miracle. Barcelona: Planeta, 1994. (Enciclopedias Planeta).
- Historia de los juguetes*. http://www.mipunto.com/temas/4to_trimestre01/juguetes.html, 2000.
- "Historia de los videojuegos". *Informática. Suplemento semanal del diario La Prensa*. <http://www-ni.laprensa.com/ni/archivo/2001/mayo/22/informatica/articulos/articulos-20010522-03.html>, 22 de maig de 2001.
- Historia del Scalextric*. <http://usuarios.lycos.es/tenereracing/historia.html>, 13 d'abril de 2004.
- Historia de SEGA*. <http://www.iespana.es/Sonic-Ultimate/historia/SEGA-HIST.htm>, 13 d'abril de 2004.
- LAGO, José I. *Mis maquetas. EXIN Castillos*. http://www.historiaalgo.com/maq_000_exin_castillos_01.htm, 13 d'abril de 2004.
- Microsoft Encarta Encyclopèdia Program Manager. *Enciclopedia Encarta*. Redmond: Microsoft Corporation, 1993-2001.
- NANTUS, SHERYL. *Lego history*. http://ohoh.essortment.com/legohistory_rbco.htm, 2002.
- Padilla, José M. *La enciclopedia MADELMAN. Breve historia y evolución*. <http://www.alacarga.com/contenidos/madelman/jp30.htm>, 14 d'abril de 2004.
- SCALEXTRIC. <http://www.ronda.net/ocio/scalextric/historia.htm>, 13 d'abril de 2004.

Realització:

GREC (Grup de Recerca d'Estudis Cassanencs)

Textos:

Joan Codolà

Maria Corominas

Josep Ferrer

Dolors Grau

Manel Miralles

Francesc X. Morales

X. Romero

M. Dolors Saura

Assessorament lingüístic:

Servei Comarcal de Català del Gironès

(ConSORCI de la Normalització Lingüística)

Fitxa

AMCS. Arxiu Municipal de Cassà de la Selva

Rambla 11 de Setembre, 107

Tel. 972460005

Fax 972464371

e-mail: arxiu@cassadelaselva.net

www.cassadelaselva.net

Arxivera: Dolors Grau i Ferrando

Edita: Ajuntament de Cassà de la Selva

Impressió: Ducform, S.A.

Tirada: 300 exemplars

Amb la col·laboració de:

